

I. ULUSLARARASI **HACI BEKTAŞ VELİ** SEMPOZYUMU

07-09 MAYIS 2010 ÇORUM

Cilt I

HİTİT ÜNİVERSİTESİ
HACI BEKTAŞ VELİ ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ

I. Uluslararası
Hacı Bektaş Veli
Sempozyumu

YAYIN EDİTÖRLERİ

Prof. Dr. Osman EĞRİ
Doç. Dr. Mehmet EVKURAN
Yrd. Doç. Dr. Muammer CENGİL
Yrd. Doç. Dr. Adem KORUKCU

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Prof. Dr. Osman EĞRİ
Doç. Dr. Mehmet EVKURAN
Yrd. Doç. Dr. Muammer CENGİL
Yrd. Doç. Dr. Habib AKDOĞAN
Yrd. Doç. Dr. Adem KORUKCU
Yrd. Doç. Dr. Merin UÇAR
Öğr. Gör. Veysel DİNLER
Haydar GÖZÜYLMAZ
Mustafa YÖNDEMİLİ
Ceyhun Ulaş SOLMAZ
Ramazan GÜL
Fatih AKMAN
İshak DEMİR
Hatice KIR

TASARIM & BASKI

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
Cevizlidere Cad. 1237. Sok. No: 1/17 Balgat/ANKARA
Tel: 0312 472 37 73
www.sfn.com.tr

DAĞITIM

Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Merkezi
Mimar Sinan Mahallesi 3. Cadde İlahiyat Fakültesi B Blok 3. Kat PK19100 ÇORUM
Tel: 0364 234 63 58 /1144-1145 web: <http://hbektas.hitit.edu.tr>

I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu –Sempozyum Bildirileri-

Baskı Yeri ve Yılı: Ankara 2011

ISBN: 978-605-872-93-08

Eserde yer alan bildiri metinlerinde ileri sürülen görüşlerin ilmi ve hukuki sorumluluğu sahiplerine aittir.

**ALEVÎ/BEKTAŞÎ KÜLTÜRÜNDE
İNANÇ MERKEZLERİ:
AMASYA YÖRESİ ÖRNEĞİ**

Doç. Dr. Harun YILDIZ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri
Tarihi Anabilim Dalı

ÖZET

Üzerinde yaşadığımız Anadolu coğrafyası, birçok kültür ile din ve inanç sisteminin yüzyıllar boyunca bulunduğu önemli bir coğrafya olma özelliğine sahiptir. Bu coğrafya üzerinde geleneksel kültür ve inanç sistemlerinin, tarih boyunca nesilden nesile aktarılmasında, inanç merkezleri ve bu merkezlerin temsil ettiği inanç ve değer yargılarının ciddi anlamda rolü vardır. Bu bakımdan, ülkemizin değişik bölge ve yörelerinde pek çok kültür ve geleneğin, önemli ve kayda değer inanç merkezlerinin bulunduğu görülmektedir.

Bu bildirimizde biz, ülkemizde zengin bir geçmişe sahip olan Alevî/Bektaşî kültürünün halen canlı bir şekilde varlığını sürdürdüğü Amasya yöresindeki inanç merkezlerini değişik boyutlarıyla ele alarak tanıtmaya çalışacağız. Zira Amasya yöresi, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde ilk dönemlerden başlayarak hem Alevî/Bektaşî, hem de Sünnî toplulukların önemli yaşam alanlarından birisi olmuştur.

Bu yörede bulunan inanç merkezlerinde, Alevî/Bektaşîler arasında tarih boyunca kendi kültür, inanç ve geleneklerinin önderliğini yaparak onları çeşitli şekillerde yönlendirmiş olan inanç önderleri diyebileceğimiz manevî rehberlerin türbeleri bulunmaktadır. Bunların içinde ilk anda akla gelenleri ise, Merzifon Pîrî Baba türbesi, Amasya Baba İlyas türbesi ile Hamdullah Efendi türbesi, Gümüşhacıköy Pîr Ali Bircivan türbesi ile Amasya'nın Yassıçal (Yaylagöl) beldesinde bulunan Ergonaş Baba ile Fedai Baba türbeleridir.

Anabtar Kelimeler: Alevî/Bektaşî kültürü, Ehl-i Beyt, inanç merkezi, manevî rehber, halk inanışları.

GİRİŞ

Üzerinde yaşadığımız Anadolu coğrafyası, yüzyıllar boyunca birçok kültür ile din ve inanç sisteminin bulunduğu önemli bir coğrafyadır. Bu coğrafyada geleneksel kültür ve inanç sistemlerinin tarih boyunca nesillerden nesillere aktarılmasında, inanç merkezlerinin ve bu merkezlerin temsil ettiği inanç ve değer yargılarının ciddi bir rolü vardır. Bu çerçevede pek çok inanç, kültür ve geleneğin ülkemizin değişik bölge ve yörelerinde önemli ve kayda değer inanç merkezleri bulunmaktadır.

Ülkemizde değişik yörelerde görülen bu inanç merkezleri, morfolojik (yapısal) açıdan, türbe ve yatırlar, kutsal görülen ulu ağaçlar, taşlık arazi, kaya ve tepeler ile sular ve çeşmelerden meydana gelmektedir. Bu inanç merkezlerinin etrafında ise, daha çok türbe, yatır ve mezar ziyaretleri ile kurban ibadeti gibi

ritüeller ortaya çıkmaktadır. Bu ritüellerin içinde özellikle türbe ve yatırlara büyük önem verilir; bu yüzden yatırların etrafında adanılan kurbanlar, hayır dualar eşliğinde tığlanır. Bu tür ziyaretlerin temelinde, önemli ölçüde kutsal olanı arama, ona yönelme ve ondan bir şeyler bekleme psikolojisi bulunmaktadır. Bu yüzden türbe ve yatırlara gelenler, orada bulunan kişilerin Hakk'a yakın kimseler olduğuna inandıklarından, onların yüzü suyu hürmetine dua ederek Allah'tan şifa beklerler. Bu şekilde bu inanç merkezleri etrafında önemli bir *halk inanışları yelpazesi* ortaya çıkar.

İnanç merkezlerinde yatan insanlar, birer inanç önderi olarak kabul edilir ve inanç önderlerinin halk arasında çok etkili olduğu görülür. Bunda da, inanç önderlerinin hayattayken gösterdiklerine inanılan olağanüstü bazı güçlerinin/kerametlerinin rolü büyüktür. İnanç önderleri, bir din büyüğü, bir eren, toplumun ileri gelen bir kişisi, bir aşık, ozan, bilge bir kişi veya bir şehit olabildiği gibi, sıradan bir insan da olabilmektedir. ¹ Her şeyden önce bu inanç önderlerinden bir kısmı hakkında elde edilen bilgiler, efsanevi nitelikte olup kesin bilgiler değildir. Bu yüzden de yöre insanı, onlar hakkında önemli ölçüde bazı menkıbeler meydana getirmiştir. İnanç önderlerinin bir kısmı ise, tarihsel ve doğru bilgilerle ortaya konulabilmektedirler.

Alevî/Bektaşîler arasında Tanrı'ya yakın bir şahsiyet olarak düşünülen erenlerin bazı olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılır. Örnek olarak birer inanç önderi olan erenler, hastaları iyileştirir, aynı anda farklı yerlerde görülebilir, az olan yiyeceği çoğaltarak çok kişiyi doyurabilir, kısa zamanda uzun yol alır, taşları yürütür, yılanı kamçı yapar, zaman zaman don değiştirir, ölüleri diriltir, ayrıca yoktan var edebilir. ² Bu yüzden Amasya yöresindeki Alevî/Bektaşî çevrelerin, bu inanç merkezlerini şu amaçlarla ziyaret ettikleri görülmektedir; Evlenemeyenlerin kısmetlerinin açılması, çocuğu olmayanların çocuk sahibi olmaları, hem psikolojik hem de fiziksel her çeşit hastalıktan kurtulma, mali sıkıntısı olanların rahatlığa ulaşması ve malın mülkün çoğalması, tarladaki ürünlerin daha bol ve bereketli olması için yağmur duasına çıkmak, türbedeki inanç önderlerinin ruhlarına fatiha ve dua okuyarak sevap kazanmak, ayrıca şefaathine ulaşma beklentisi, maddi ve manevi sıkıntılarla bela ve değişik musibetlerden korunmak. Bu amaçlarla buralarda kurbanlar kesilip, çevredeki ağaçlara bez ve

¹ Bkz., İlhan Başgöz, "Türk Toplumunda Dervişin Sosyal Fonksiyonu", *1. Uluslar arası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri*, Ank., 1998, s. 1-8; Yaşar Kalafat, "Anadolu Halk Sufizminde Erenlerin Yeri ve Rollerini", *1. Uluslar arası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri*, Ank., 1998, s. 227-235; Caner Işık, "Alevî Bektaşî Geleneğinde Derviş", *2. Uluslar arası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni*, Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Ank., 2007, II, 774-779; Ahmet Gökbek, "Yıldızeli Yöresi Alevî Kültüründe İnanç Önderleri", *Uluslar arası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi*, Tüksev Yay., Ank., 2002, s. 376.

² Piri Er, *Direnen Kültür Anadolu Aleviliği*, Detay Yay., İst., 2006, s. 30-32.

çaputlar bağlanır, bazı yerlere mumlar yakılır, ayrıca bazı türbelerin duvarlarına değişik dilekler tutularak taş yapıştırılır.³ Bu tür yerlerde tüm kalbiyle inanıp dua eden kimselerin dua ve dileklerinin kabul olacağı inanışı yaygındır. Ayrıca bu tür yerlerin hiçbir şeyi alınıp götürülmez, çünkü alanın bunun zararını bir gün göreceğine inanılır.

Ülkemizde Alevî/Bektaşî çevrelerde inanç merkezlerine yönelik böylesine bir ilginin gösterilmesi, öyle anlaşılmaktadır ki, diğer bazı inanç ve geleneklerde olduğu gibi, *eski Türk inançlarıyla* ilgilidir. Zira Orta Asya'daki ilk Türk devletlerini kuran Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar, dağları Tanrı makamı olarak gördüklerinden dolayı onlara saygı ve hürmet gösterip, ölümlerini de tanrıya yakın olmaları amacıyla hep yüksek tepelere gömerlerdi. Onlara göre bu mekânlar, insanüstü varlıkların ve ilahların mekânı, hatta ilahlarla temas kurulan yerler olduklarından dolayı esrarlı ve gizem dolu yerlerdi; bu yüzden başları sıkıştığında, örnek olarak, tarlaları kuraklıktan kavrulduğundan dolayı dara düştüklerinde, buralara koşarlar, dualar yapar ve değişik dilekler de bulunurlardı.⁴ Amasya yöresindeki Alevî köylerine bakıldığında da birçok türbe ve yatacin genellekle dağ ve tepelerde bulunması, aynı inanış ve eğilimlerin günümüzdeki devamı gibi algılanabilir.

Bu bildirimizde biz, ülkemizde zengin bir geçmişe sahip olan Alevî/Bektaşî kültürünün halen canlı bir şekilde varlığını sürdürdüğü, önemli bir bölgemiz olan Amasya yöresindeki inanç merkezlerini değişik boyutlarıyla ele alarak tanıtmaya çalışacağız. Zira Amasya yöresi, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde ilk dönemlerden başlayarak, hem Alevî/Bektaşî, hem de Sünnî toplulukların önemli yaşam alanlarından birini oluşturmuştur. Bu süreçte Horasan Erenleri, Gazi Alperenler veya veliler dediğimiz inanç önderlerinin çok önemli rolleri bulunmaktadır.

Amasya yöresinde bulunan bu merkezlerde, bu çevrede yaşayan Alevî/Bektaşîlerin kültür, inanç ve geleneklerinin oluşmasında önemli rolleri olan inanç önderlerinin türbeleri bulunmaktadır. Yöreye şöyle kuşbakışı bir şekilde bakıldığında hem il merkezi ve ilçelerde, hem de Alevî/Bektaşî köylerinin neredeyse tamamında türbe ve yatacin bulunduğu görülür. Bu şekilde özellikle manevi yönden üstün olduklarına inanılan bu inanç önderlerine ait

³ Böyle yerlerde eğer taş yapırsa dileğin kabul olduğuna; yapılmazsa kabul olmadığına inanılmaktadır. Ayrıca bu tür yerlerin genel özellik ve toplumsal fonksiyonları için bkz., Hüseyin Tuğcu, "Alevî-Bektaşî Türk Kültüründe Ölüm ve Mezar kavramları", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İst., 1999, s. 236-238; Kalafat, 227-235.

⁴ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ank., 1995, s. 177-188; A. Yaşar Ocak, *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İst., 1983, s. 70-71; Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, Otağ Matbaası, İst., 1977, s. 350-368.

türbeler, Amasya ilinin dört bir yanına yayılmış durumdadır. Burada hemen şunu belirtelim ki Amasya, gerek Sünnî, gerekse Alevî/Bektaşî olsun, inanç merkezlerinin yaygınlığı açısından ülkemizin önde gelen illerinden birisidir. Bu inanç merkezleri içinde ilk anda akla gelenleri ise, Merzifon *Pîrî Baba türbesi*, Amasya *Baba İlyas türbesi* ile *Hamdullah Efendi türbesi*, Gümüşhacıköy *Pîr Ali Bircivan türbesi* ile Amasya'nın Yassıçal beldesinde bulunan *Ergonaş Baba (Seyyid Mustafa) türbesi* ile *Fedai Baba türbeleridir*.

1. Pîrî Baba Türbesi

XV. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Pîrî Baba'nın yaşamı ve tarihsel kişiliği ile ilgili ayrıntılı bilgilere sahip değiliz. Yalnız, Suraiya Faroqhi'nin de ifade ettiği gibi, Bektaşî geleneğinden geldiğini söyleyebileceğimiz Pîrî Baba ile ilgili az da olsa önemli olan bilgiler, bize iki farklı kanaldan gelmiştir. Bunların ilki, İstanbul Topkapı Sarayı kütüphanesinde bulunan ve 18 varaklık bir elyazması olan *Menâkıb-ı Pîrî Baba/Velâyetnâme* isimli eser; ikincisi ise, *Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi*'nde yer alan bilgi ve rivayetlerdir.⁵

Menâkıb-ı Pîrî Baba, Pîrî Baba'nın müritlerinden biri olan Şamluoğlu Hoca İbrahim adında bir kişi tarafından, XVI. yüzyıl başlarında yazılmış olduğu tahmin edilen 18 varaklık el yazması bir eserdir. Orijinal nüshası, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine bölümünde 1313 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Eser, Pîrî Baba'nın velîliğini, menkıbevi hayatını ve bu çerçevede ilgi çekici menkıbelerini anlatmakta olup araştırmacı Muzaffer Doğanbaşı tarafından günümüz Türkçesine çevrilerek yayınlanmıştır.⁶

Menâkıb-ı Pîrî Baba'ya göre Pîrî Baba, Merzifon'un Narince köyünden olup yedi-sekiz yaşlarında bir çocuk iken annesi onu Merzifon'a götürüp bir yaşmakçının yanına çırak olarak verir. Küçük yaşlarından itibaren ibadet ehli ve keramet sahibi bir erendir. Öyle ki, öğle namazlarını Kâbe'de kılar ve tekrar gelip sanatı ile meşgul olurdu.⁷ Yöredeki Alevî/Bektaşî topluluklarına göre ise o, on iki imamlardan biri olan Musa Kâzım evlatlarından olup Horasan erenlerindedir. Annesi, Gülbahar Sultandır. Önce Ahmed Yesevî'den, sonra Lokman Perende'den tasavvufî eğitim almıştır ki, benzer bilgileri bize hem Evliya Çelebi, hem de Fuat Köprülü verir.⁸ Yine geleneğe göre, Hacı Bektaş Veli'nin daveti

⁵ Bkz., Suraiya Faroqhi, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir Kent Ereninin Hayat Hikayesi: Merzifonlu Pîrî Baba", (Çev. Harun Yıldız), *Hacı Bektaş Veli Araştırma Der.*, XVIII, Ank., 2001, s. 125-127.

⁶ Muzaffer Doğanbaşı, "Pîrî Baba Velayetnamesi", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 41, Ank., 2007, s. 161-181.

⁷ Doğanbaşı, "Pîrî Baba Velayetnamesi", s. 167-168.

⁸ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Sad. Tefvîk Temel Kuran, Necati Aktaş), Üçdal Neşriyat, İst., 1975, II, 631; M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ank., 1981, s. 46.

üzerine Anadolu'ya İslamiyet'i yaymak amacıyla dervişleriyle birlikte gelerek Hacı Bektaş Veli tarafından Merzifon civarına yerleştirilmiştir. Burada bir zaviye kurarak yalnızca İslamiyet'i yaymakla kalmamış, Merzifon halkına dokumacılığı da öğretmiştir. Merzifon halkına dokumacılığı öğretmesi, onun ahi olabileceğini akla getirmektedir. Bu yüzden sanatkar ile esnafın piri olarak kabul edilmiştir. Ömrünün büyük bir kısmını Merzifon'da Eski Hamam civarındaki bir mahallede geçirmiş olan Pîrî Baba, rivayete göre önceleri suyu çok az olup damla damla akan bu hamamı, olağanüstü bir şekilde tamir etmiştir. Pîrî Baba'nın okuma yazması olmamasına rağmen, hem istisnai bir dinî bilgisi, hem de önemli bir manevi gücü vardır. Bu anlamda o, kendi kendini yetiştirmiş olan sıra dışı bir insandır. Ayrıca yine Çorum Osmancık'ta türbesi bulunan Koyun Baba ile de musahiptir.⁹ O'nun yaşamı boyunca evlenmediği ve bu şekilde öldüğü anlaşılmaktadır. Söylentiye göre yapmış olduğu hizmetlerden dolayı devlet erkânı, kendisine büyük değer vermiştir.¹⁰ Tüm bunların yanında günümüzde Merzifon ilçesinin Oymaağaç köyünde yaşayanlar, Pîrî Baba'nın soyundan geldiklerini söylemektedirler.¹¹ Ayrıca Amasya yöresinde yetişmiş bir ozan olan Kul Fakir (1873-1938), Pîrî Baba evlatlarından bir dededir ve Aşık Kul Fakir mahlası ile pek çok şiir yazmış deyişler söylemiştir.¹² Menâkıb-ı Pîrî Baba'da anlatılanlar ışığında, Pîrî Baba'nın Fatih Sultan Mehmet ve Koyun Baba ile aynı dönemlerde yaşadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Menâkıbnâme'ye bakıldığında Pîrî Baba, olağanüstü güçleri olan önemli bir mutasavvıftır. Örnek olarak Pîrî Baba, daha çocukken bir kunduracı olan ustası için Kâbe'ye evde ustasının hanımının hazırlamış olduğu helvayı olağanüstü bir şekilde ulaştırır, yine ustasına Kerbelâ'daki İmam Hüseyin çeşmesinden su getirir, kendisini dövmeye çalışan ustasının bir gözünü şehâdet parmağıyla işaret edip kör eder. Yine çıplak elleriyle eski hamamda taşa bir çivi çakar, katıldığı piknikte olağanüstü bir şekilde kebab pişirir, ayrıca zaman zaman güvercin do-

⁹ Koyun Baba ile ilgili olarak bkz., Eraslan Doğanay, *Anadolu'da Yaşayan Dergâhlar*, Can Yay., İst., 2000, s. 88-97; Saim Savaş, "Efsanelerin Gölgesinde Tarihi Bir Sima: Koyun Baba", *Alevilik*, (Haz. İsmail Engin, Havva Engin), Kitap Yay., İst., 2004, s. 199-217; M. Şakir Çıplak, *Osmancık'ta Erenler Durağı Koyun Baba*, Çorum, 2000; Haşim Şahin, "Koyun Baba", *DİA*, XXVI, İst., 2002 s. 229-230; Franz Babinger, "Koyun Baba", *İA*, VI, İst., 1988, s. 881.

¹⁰ Bkz., Evliya Çelebi, II, 631; Hüseyin Hüsameddin Efendi, *Amasya Tarihi*, İst., 1328-1330, I, 326-327; Doğanay, 49-53; Hüseyin Piroğlu, *Evlîyalar Yatağı Anadolu*, Ank., 1992, s. 8-12; Faroqhi, 122-123; İsmail Onarlı, "Piri Baba", *Cem*, 71 İst., 1987, s. 18; Sadi Bayram, "Hacı Bektaş-ı Veli, Merzifon'da Piri Baba, Budapeşte'de Gül Baba ve Bazı Bektaşî Vakıfları", *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*, Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Ank., 1999, s. 60-61.

¹¹ Harun Yıldız, *Anadolu Aleviliği Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, Araştırma Yay., Ank., 2004, s. 210.

¹² Ali İhsan Aktaş-Sabri Yücel, *Anadoluda Bir Duru Kaynak Aşık Kul Fakir*, Anadolu Matbaası, İst., 1991, s. 5-18; Işık, 785.

nunda görünür, önceleri suyu damla damla akan eski hamamı, olağanüstü güçleri ile tamir eder, tüm bunların yanında Fatih Sultan Mehmed'e İstanbul'un fethini önceden haber verir.¹³

Evliya Çelebi ise, Pîrî Baba ile ilgili olarak bize şu bilgileri vermektedir:

“Horasan’dan Türk Türkmen Hoca Ahmed Yesevî’nin izni ile Rum’a gelip Merzifon’un kuzeyinde şehre bakan yüksek bir yerde yerleşir. Bazen hamamlarda yatar, ilahî meczûb bir arif-i billâh idi. Adı geçen Pîr’in birçok menkıbeleri vardır. Hâlâ türbesi büyük kubbelerle örtülü, meydan, mutfak ve derviş odalarıyla donanmış olup, her gece iki yüz adam konup geçer. İki yüzün üzerinde başı açık dervişi vardır. Aziz hazretlerinin nurlu kubbelerine girip bir Yasin-i şerif okuyarak ruhanîyetlerinden yardım istedim. Kabrinde misk kokusundan adamın dimağı kokulandır. Kabrinin dört çevresi sanatlı şamdan ve kandillerle süslüdür. Hâlâ fakirlik hırkası, dolap içinde saklıdır.

Ben Peygamber sülalesi aşığı olduğumdan “el-Fakru fabrî (Fakirlik, benim iftiharımdır)” hadisine uyarak küstahça ve fakirlerinin izni ile Aziz sultan’ın bozdoğanî keçe külah tacını tekbir ile tekke-nişin¹⁴ (Memi Dede can) başıma koydu. Bütün dervişler, gülbank çekip hayır dua ettiler. Türbesi, kârgir binadır”.¹⁵

Pîrî Baba’nın Merzifon ilçesinin Nusratiye mahallesinde ilçeye bakan yüksekçe bir mevkide yer alan türbesinin kesin yapım tarihi hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Fakat yöreyi tanıyan Sanat tarihçisi Muzaffer Doğanbaş’a göre mimari özelliklerinden hareketle, yapının XV. yüzyılda yapılmış olduğu tahmin edilebilir.¹⁶ Pîrî Baba Menâkıbnâmesi’ne bakıldığında türbeyi yaptıran, *Şamlu-oğlu Hoca İbrahim*’dir.¹⁷ Daha sonraki yüzyıllarda türbenin tarihi, kurucusunun ailesinin farklı üyeleri arasındaki uzun mücadelelerle karakterize edilmiştir. Bu süreçte tekkenin sahip olduğu mal ve servetlerin kontrolü, önemli bir değere ulaşmış görünmektedir.¹⁸

Pîrî Baba türbesi, iki katlı bir yapıya sahip olup Pîrî Baba’nın sandukası, üst katta bulunmaktadır. Alışılmışın dışında yüksek ve geniş bir şekilde yapılmış ve ayrıca yeşil renkli bir örtü ile de kapatılmış olan sandukanın üzerinde oldukça eski dönemlere ait olduğu anlaşılan geyik boynuzları vardır. Türbenin alt katın-

¹³ Faroqhi, 126, 133-134; Doğanbaş, “Pîrî Baba Velayetnamesi”, s. 168-172.

¹⁴ Farsça bir ifade olan *tekke-nişin* kavramı, tekkede oturan, tekkede ikamet eden dervişlere denilmektedir. Bkz., Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ank., 1997, s. 708.

¹⁵ Evliya Çelebi, II, 631.

¹⁶ Doğanbaş, “Amasya Yöresi Alevî Ziyaretgâhları”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Der.*, XVII, Ank., 2001, s. 109.

¹⁷ Doğanbaş, “Pîrî Baba Velayetnamesi”, s. 169.

¹⁸ Faroqhi, 124.

da ise, bakımlı bir kurban pişirme yeri ile cenazelik kısmı bulunur. Türbe, ayrıca içerisinde çok sayıda ağaç bulunan geniş bir bahçeye sahiptir. Bahçenin içinde bir mescid ve mescidin yanında kuruluk ve mutfak gibi bölümler de vardır. Türbenin yakınında yakın dönemde yaptırılmış bir cem evi, güney kısmında da bir hazîre, yani mezarlık yer almaktadır.¹⁹

Ayrıca türbe, Doğanbaş'ın ifadesiyle, erken Osmanlı dönemi mimari üslubunu yansıtır. Kare mekânlı ve üzeri tek kubbeli olan türbenin içinde değişik süslemelerle bol renkli duvar resimleri bulunmakta olup bunlar, ziyaret edenlerin hemen ilgisini çekmektedir. Bunlar da, Türk resim sanatının seçkin örneklerini oluştururlar.²⁰ Duvar resimleri, Hz. Ali, on iki imam, Atatürk, Aleviliği simgeleyen sancak, keşkül, kılıç, boynuz, asa, teslim taşı ve 12 köşeli külâh gibi resimlerden meydana gelmektedir. Buradaki kılıçlar, sıradan birer kılıç olmayıp Hz. Ali'nin ağzı çatal olan Zülfikâr kılıcını andırmaktadır. Yine burada keşkül motifi üzerine yazılmış iki satırlık bir yazı da bulunmakta olup Osmanlıca olan yazı şöyle okunmaktadır:

“Zâir, gir bu makama ba-hulûs, ba-ihtirâm
Kıl ziyaret merkad-ı Pîrî Baba zır bu makam”.

Günümüz Türkçesi ile ifade edersek:

“Ziyaretçi, bu makama gönül temizliği ve hürmet ile gir
Ziyaret et bu makamın altında olan Pîrî Baba'nın mezarını”.

Türbe içindeki süslemeleri yapan kişi, imzasını türbenin giriş kapısının üzerinde bulunan kitâbeye atmış olan *Nakkâş İbrahim* isimli bir sanatkârdır. Bu kitâbedeki tarihten de anlaşılacağı gibi türbe, 1322/1906 yılında bir onarım geçirmiştir. Ayrıca türbe, 1977 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından olmak üzere bir onarım daha geçirmiştir.²¹

Pîrî Baba türbesi, tüm bu özelliklerinin yanı sıra, sadece Amasya içinden değil, başta Çorum ve Yozgat gibi komşu il ve ilçelerden, hem Alevî hem de Sünnî olmak üzere her kesimden insanın akın akın ziyaret ettiği önemli bir bölgesel inanç merkezi olma özelliğine sahiptir. Burayı ve diğer inanç merkezlerini ziyarete gelen insanların geleneksel olarak yapmış oldukları bazı ritüeller vardır. Türbeye gelen insanlar, bu yüzden türbe kapısı önünde el ve dizleri üzerine çökerek yere eğilip içeri girerler, bu şekilde ellerini türbenin her yerine sürerek, yine mekânın her tarafını öptükten sonra, sonunda yüzleri türbeye dönük bir şekilde dışarı çıkarlar. Ayrıca türbeyi ziyaret eden insanlar, burada mumlar yakarak değişik dileklerde bulunur ve Allah için adadıkları kurbanlarını hayır duala-

¹⁹ İsmail Onarlı, “Pîrî Baba Tekkesi I”, *Cem*, s. 71, İst., 1997, s. 18-21; Doğanbaş, 108-109.

²⁰ Doğanbaş, 109-110.

²¹ Doğanbaş, 110.

rıyla tığlarlar. Halk arasında türbenin yürüyemeyen ya da geceleri çok ağlayan çocuklar ile akıl hastalığına tutulanlar için faydalı olduğu ve buraya getirildiklerinde iyileştikleri inancı yaygındır.²² Tüm bu özelliklerinden hareketle Pîrî Baba türbesi, genel olarak farklı dinî toplulukların aynı mekânda bir arada yaşamalarına imkân veren bir özelliğe sahip oluşundan dolayı, ülkemizde ciddi bir sosyal bütünleşme işlevi görmektedir.²³

2. Baba İlyas Türbesi

Baba İlyas, bilindiği gibi, Anadolu'ya XIII. yüzyılda Anadolu Selçukluları devrinde, Horasan'dan geniş bir Türkmen kitlesi ile birlikte gelmiş, bugün türbesinin bulunduğu İlyas/Çat köyü çevresine yerleşmiş ve burada kurduğu zaviyede bir Vefâî²⁴ şeyhi olarak faaliyetlerini sürdürmüş olan önemli bir Türkmen babasıdır. Baba İlyas'ın bu süreçte Türkmenler üzerinde önemli bir etkisi olup Türkmenler de, Baba İlyas'a sarsılmaz bir inançla bağlı idiler. Baba İlyas'ın şöhreti burada her geçen gün artmakta olup ünü Anadolu'da her yere yayılmış, adeta onu ve taraftarlarını bilmeyen kalmamıştı. Öyle ki torunlarından olup aynı zamanda önemli bir tarihçi olan *Elvan Çelebi* (760/1359)'nin bize verdiği bilgilere göre, başta o dönemin hükümdarı olan I. Alaattin Keykubat olmak üzere pek çok devlet adamının onunla görüşmeyi istedikleri, hatta I. Alaattin Keykubat ile Baba İlyas'ın görüştüğü ve böylece Selçuklu yönetimi ile Türkmenler arasında güzel ilişkiler ve iyi bir diyalog ortamının oluşturulduğu anlaşılmaktadır.²⁵

Yaşadığı dönemin tarihsel kaynaklarına bakıldığında Baba İlyas'ın şu özellikleri göze çarpmaktadır; O, genellikle zühd ve takva sahibi bir sûfi olarak üstün ahlaki özelliklere sahip, duaları makbul ve kerametleri açık, yüksek irşad ve ikna kabiliyeti olan bir müşittir. Çevresindeki insanlara değişik iyilikleri olmakla beraber onlardan hiçbir şey beklemeyen ve kabul de etmeyen bir halk önderi olmasının yanında, mesleği çobanlık olan ve otlattığı koyunlara bile şefkat ve merhametle davranacak derecede hak ve hukuka titiz bir şekilde riayet eden sıra

²² Yıldız, 209; Bayram, 60; Amasya, *Yurt Ansiklopedisi*, Anadolu Yay., İst., 1981, I, 484.

²³ Ayrıca bkz., Ahmet Taşgın, "İnanç Merkezinin Sosyal Bütünleşmedeki İşlevi: Diyarbakır Örneği", *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi*, Tüksev Yayınları, Ank., 2004, s. 1095-1108.

²⁴ *Vefâîlik*, XII. yüzyılın ikinci yarısına doğru Seyyid Ebû'l-Vefâ Bağdâdî (501/1107) tarafından kurulmuş olup, özellikle Anadolu Türkmen çevreleri arasında yayılmış olan Kalenderilik ve Haydarîlik gibi gayr-i sünnî mahiyetli tarikatlarla benzer özellikler taşıyan ve XIV. yüzyılda dahi mevcudiyetini sürdüren önemli bir tarikattır. Bkz., Köprülü, "Anadolu'da İslamiyet", *Dârul-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, II/4-5-6, İst., 1338/1922, s. 56-63; Ocak, "Ebû'l-Vefâ el-Bagdâdî", *DİA*, X, İst., 1994, s. 347-348.

²⁵ Elvan Çelebi, *Menâkıbu'l-Kudsîyye fî Menâsıbi'l-Ünsîyye (Baba İlyas-ı Horasanî ve Sülalesinin Menkabevi Tarihi)*, (Nşr. İsmail Erünsal, A. Yaşar Ocak), Türk Tarih Kurumu Yay., Ank., 1995, s. 30-31.

dışı bir insandır.²⁶ Baba İlyas, her zaman psikolojik yönden hüznü olup bu yüzden gözü yaşlı ve zayıf cüsseli biri idi. Konuşurken kısık ve alçak bir sesle konuşurdu; çevresinde de yemek ve içmekten el çekmiş, açlığa ve susuzluğa dayanan biri olarak tanınırdı.²⁷

Kendisine Baba Rasul de denilen Baba İlyas, I. Alaattin Keykubat'tan sonra Anadolu Selçuklularının başına geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde, Türkmenler ile Selçuklu yönetimi arasındaki ilişkilerin bozulması sonucunda ortaya çıkan geniş çaplı Babaîler Ayaklanması esnasında öldürülmüş ve cesedi de Amasya kalesine asılmıştır (638/1240).²⁸

Baba İlyas'ın ölümünden sonra kendisi için yaptırılan türbesi, Babaîler hareketi açısından çok önemli bir tarihsel mekan olan Amasya'nın Merkeze bağlı eski ismiyle Çat, yeni ismiyle İlyas köyündedir. Baba İlyas'ın mezarı, daha sonra en küçük oğlu olan *Muhlîs Paşa* (VII/XIII. yüzyıl sonları) tarafından türbeye dönüştürülmüştür. Oldukça sade ve basit bir binanın içerisinde bulunan türbe, yine son derece sade ve gösterişsiz bir sandukaya sahiptir. Sandukanın üzerinde ise, tıpkı Pîrî Baba türbesindeki gibi, oldukça eski dönemlere ait olduğu anlaşılan geyük boynuzları vardır. Böylesine önemli bir kişilik olmasına rağmen Baba İlyas'a ait olan bu türbe, halk arasında pek bilinmez. Bu yüzden genel yapısı ve konumu itibarıyla Türk Sanat Tarihi açısından müstesna bir örnektir.²⁹ Yörede tarihsel şahsiyeti unutulmuş olan Baba İlyas'ın Hızır İlyas ile aynı kişi olduğunu inanıldığından dolayı, türbenin halk arasındaki diğer bir ismi, *Hızır-İlyas türbesidir*.³⁰

Baba İlyas'ın türbesine *Sarılık evliyası* ya da *sarılık yatır* gibi isimler de verilir. Bu nedenle her yıl Mayıs ayının ilk haftasında türbenin bulunduğu İlyas köyü Sarılık mevkiinde Hıdrellez şenlikleri yapılır. Ayrıca türbenin sarılık hasta-

²⁶ Ebûl-Ferac, *Ebû'l-Ferac Tarihi*, (Çev. Ö. Rıza Doğrul), Türk Tarih Kurumu Yay., Ank., 1987, II, 539; İbn Bîbî, *el-Evâmiru'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, (Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1996, II, 49-50; Âşık Paşazâde, *Tevârih-i Âli Osman*, (Nşr. Âli Bey), İst., 1332/1914, s. 199.

²⁷ İbn Bîbî, II, 49.

²⁸ Baba İlyas'ın kişiliği ve tasavvufî hüviyeti ile ilgili olarak bkz., Elvan Çelebi, 13-60; Mustafa Vâzih Efendi, *Belâbilü'r-Râsiyye fi Riyâzu Mesâili'l-Âmâsiyye*, Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi, Kayıt No. 813, v. 63-65; Ocak, *Babaîler İsyanı (Aleviliğin Tarihsel Altyapısı)*, Dergâh Yay., İst., 1996, s. 94-105; Claude Cahen, "Baba İshak, Baba İlyas, Hacı Bektaş ve Diğerleri", (Çev. İsmet Kayaoglu), *Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVIII, Ank., 1970, s. 197-198; Ocak, "Baba İlyas", *DİA*, IV, İst., 1991, s. 368.

²⁹ Hüseyin Menç, *Tarih İçinde Amasya*, Net Ofset Matbaacılık, Ank., 2000, s. 68; Muzaffer Doğanbaş, "Baba İlyas Horasanî'nin Bilinmeyen Mezarı", *Cem*, s. 78, İst., 1998, s. 19.

³⁰ Yıldız, 209; Amasya, *Yurt Ansiklopedisi*, Anadolu Yay., İst., 1981, I, 484.

lığına yakalananlar için faydalı olduğuna inanıldığından dolayı, özellikle sarılık hastaları tarafından da ziyaret edilir.³¹

3. Hamdullah Efendi Türbesi

Amasya içindeki Hamdullah Efendi türbesi de, hem yöredeki hem de çevre illerden gelen Alevî/Bektaşî çevrelerin çok sık ziyaret ettiği inanç merkezlerinden biridir. Alevî/Bektaşî çevreler arasında ismi saygı ile anılan Hamdullah Efendi, Hacı Bektaş Veli dergâhının 23. post-nişini olup 1824 yılında Feyzullah Çelebi'nin Hakk'a yürümesi üzerine Hacı Bektaş Veli Dergâhı'na post-nişin olmuş bir Bektaşî şeyhidir. Önce yeniçeri ocakları, ardından Bektaşî tekkelerinin kapatılması sonucunda 1827 yılında II. Mahmut tarafından çıkarılan bir fermanla Amasya'ya sürgün edilmiştir. Asıl adı Mehmet Hamdi olan Hamdullah Çelebi, burada mecburi ikamete tabi olduğu için Alevî/Bektaşî geleneğine göre, 1836 yılındaki ölümüne kadar, yaşamını burada geçirmiştir.³² Bu süreçte o, Amasya'da halk arasında dinî sohbetler yapmıştır. Yine onun pek çok keramet gösterdiği anlatılır. Aynı zamanda iyi bir şair olan Hamdullah Çelebi'nin Hakk'a yürümesinden sonra bu çevrede yaşayan Alevîler, 1847 yılında mezarının üzerine bir türbe yaptırmışlardır. Sürgüne giderken beraberinde çok sayıda kitap ve belge götürdüğü bilinen Hamdullah Çelebi'nin erkek evladı olmadığı, soyu belki de kız tarafından devam ettiği için götürmüş olduğu kitap ve belgeler zamanımıza kadar korunamamıştır.³³

Halk arasında anlatılan söylentilere göre Hamdullah Çelebi, “öldüğümde benim türbemi yapın, eğer yaptırmazsanız Amasya'yı sel alır” demişti. Ancak Amasya halkı ile vali, bunu önemsemedikleri için türbeyi yapmamışlardı. Bunun üzerine Hamdullah Çelebi'nin ölümünden sonra Amasya'yı büyük bir sel almış ve bu olaydan sonra şimdiki türbe yapılmıştır.³⁴

Yine Hamdullah Çelebi, bir Ramazan ayında bir grup insanla dinî sohbet yaparken “ben size kısa şeyleri öyle uzun anlatırım ki şaşarsınız” demiş, ancak

³¹ Menç, 68; *Amasya 1973 İl Yıllığı*, Ank., 1973, s. 128.

³² A. Celalettin Ulusoy, *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevî-Bektaşî Yolu*, Hacibektaş, 1986, s. 92-93; Yunus Koçak, “Hamdullah Çelebi”, *Yol Der.*, VI, Ank., 2000, s. 73; Alevî/Bektaşî geleneğindeki bu bilgilerden farklı olarak Suraiya Faroqhi ve Irene Mélikoff, Hamdullah Çelebi'nin 1833 tarihinde affedilerek Hacı Bektaş'a döndüğünü ve ömrünün geri kalan kısmını burada geçirdiğini söylemektedirler. Bkz., Suraiya Faroqhi, *Anadolu'da Bektaşilik*, (Çev. Nasuh Barın), Simurg Yay., İst., 2003, s. 173, 176; Mélikoff, “1826'dan sonra Bektaşiler Tarikati”, *Uyur İdik Uyardılar*, (Çev. Turan Alptekin), Cem Yay., İst., 1994, s. 236, 238; ayrıca Hülya Küçük de Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yapmış olduğu bazı çalışmalardan hareketle aynı kanaatte olduğunu belirtmektedir. Bkz., Küçük, *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*, Kitap Yay., İst., 2003, s. 36.

³³ Koçak, 71-77; Doğanbaş, “Amasya Yöresi Alevî Ziyaretgâhları”, s. 105.

³⁴ Rasime Kutanoğlu, *Amasya İli Evliyaları*, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, OMÜ Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Samsun, 1999, s. 21.

çevresindekiler buna inanmamışlar. Bunun üzerine Hamdullah Çelebi, besmele konusunu üç buçuk gün boyunca anlatmış ve buna rağmen konuyu bitirememiştir.³⁵

Hamdullah Çelebi, duygu yüklü bir dünyaya sahip olduğundan dolayı, yüreği ve kalemi güçlü olan şair ruhlu bir Hak aşığıdır. Onun şiirlerinde insan sevgisi başta olmak üzere, Tevhid, Kur'an, Ehl-i Beyt ve on iki imamlar ön planda yer almaktadır. Amasya'ya sürgüne gelinceye kadar "*Hamdullah*" mahlasını; sürgünden sonra ise, "*Hasreti*" mahlasını kullanmıştır. Bu da, memleketi olan Hacı Bektaş'a hasretinden dolayı olsa gerektir. Şiirlerinden onun iç dünyasının çok geniş ve zengin olduğu anlaşılmaktadır. Hamdullah Çelebi'nin özellikle miraçlama ve tevhid türündeki deyişleri, Alevî/Bektaşî cemlerinde söylenmektedir.³⁶

Amasya ili Mehmet Paşa mahallesinde bulunan Hamdullah Efendi türbesine *Bektaş Baba türbesi* diyenler de vardır. Ancak Bektaş Baba, Hamdullah Çelebi'nin dedesidir. Önceleri sade bir mezar iken 1868 yılında burası türbeye dönüştürülmüştür. Kare planlı tek kubbeli olan türbe, bir avlu duvarıyla çevrili olup kuruluk, ocak ve kesim yeri gibi bölümlere de sahiptir. Türbe içinde üzeri yeşil örtülerle örtülmüş iki tane ahşap sanduka bulunmakta olup bu sandukalardan önde olanın Hamdullah Çelebi'ye; diğerinin ise, eşi Güleser Hanım'a ait olduğu söylenir. Türbe içerisinde dikkati çeken ilk şey, duvarlardaki kalem işi bezemeler olup bu bezemeler, türbenin beden duvarları ve kubbeye geçişi sağlayan tromplarla kubbe içerisine işlenmiştir. Kubbe içerisinde en ortada bir yıldız ve bu yıldızın etrafında dört tane yuvarlak madalyon vardır. Bu madalyonlar içerisinde on iki imamlara ait isimler göze çarpar. Bunlarla birlikte ilk üç halifenin adlarının da bulunması, dikkat çekicidir. Sanat tarihçisi Muzaffer Doğanbaş'a göre Alevî/Bektaşî geleneğine uygun olmayan bu durum, daha sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen onarımlardan dolayı ortaya çıkmış olmalıdır.³⁷ Türbe, gerçekten de değişik zamanlarda orijinal biçiminden uzaklaşacak şekilde tadilatlar sırasında anlaşılmayan bir nedenle türbe içindeki mihrap yıkılarak güneybatı yönüne alınmıştır.³⁸

Hamdullah Efendi türbesi, Amasya'da hem Alevî hem de Sünnîler tarafından ziyaret edilmektedir. Türbede tüm kalbiyle inanan ve samimi bir şekilde dua eden

³⁵ Kutanoğlu, 21; yine benzer olay ve söylentiler için bkz., Koçak, 73-75.

³⁶ Doğanbaş, "Amasya Yöresi Alevî Ziyaretgâhları", s. 108; Koçak, 71; ayrıca şiirlerinden örnek için bkz., Koçak, 75-77.

³⁷ Doğanbaş, "Amasya Yöresi Alevî Ziyaretgâhları", s. 106-107.

³⁸ Menç, 338.

insanların duası ile dileğinin kabul olacağı inancı, halk arasında yaygındır. Burada her tür dilek ve sıkıntı için dua edilir ve adak kurbanları kesilir.³⁹

4. Pîr Ali Bircivan Türbesi

Pîr Ali Bircivan türbesi, Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesinin küçük bir orman köyü olan Sarayözü köyünde bulunmaktadır. Pîr Ali Bircivan'ın hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgi sahibi değiliz. Bununla beraber onunla ilgili bilgilerimiz, büyük ölçüde halk arasında anlatılan söylentilere dayanmaktadır. Yöre halkı, onun Horasan erenlerinden olup erken Osmanlı döneminde yaşadığını, aynı zamanda Gümüşhacıköy'de dergâhı bulunan Alevî/Bektaşî erenlerinden Şah Mahmud Velî'nin dört oğlundan en küçüğü olduğunu ve İmam Rıza'nın soyundan geldiğini söylemektedirler. Yine onun Tokat/Erbaa'da türbesi bulunan ve Keçeci Baba olarak da bilinen Ahi Mahmud Velî'nin müridi olduğu da kabul edilmektedir.⁴⁰ Ali Bircivan, genç olmasına rağmen bilgi ve irfanı ile yörede yaşayan büyük bir kitleyi kendisine bağlamış ve talip edinmiştir. Yine anlatıya göre Ali Bircivan, çok kahraman bir insan olduğundan dolayı genç yaşta girdiği bir savaşta bacısı ile birlikte Hakk'a yürümüştür. Bu yüzden ismi de buradan gelmiş, Şah Mahmud Velî, Anadolu'ya insanları irşad etmesi için gönderdiği küçük oğlunun başarılarını duyduğunda "Benim Alim, tek bir civan (şehitliğin son mertebesi, baş tacı) dır" demiş ve böylece küçük oğlu, Pîr Ali Bircivan diye anılır olmuştur. Ali Bircivan'ın talipleri de, onun ve kardeşinin naaşını alarak Sarayözü köyünde defnetmişlerdir.⁴¹ Sarayözü köyünün şu an, neredeyse yarısı ocak-zâde olup Ali Pîr Civan ile aynı soydan gelmektedirler.⁴²

Pîr Ali Bircivan'ın türbesi içindeki sandukaya bakıldığında sandukanın boyunca 8 metreyi bulduğu görülecektir. Bu durum, muhtemelen halkın evliyayı büyük görme duygusundan kaynaklanmakla birlikte, bununla ilgili halk arasında değişik söylentiler de vardır. Bunlardan birine göre, Ali Bircivan, bir gece türbenin mimarının rüyasına girmiş ve bacaklarının dışarıda kalıp üşüdüğünü söylemiş; bunun üzerine mimar, sandukayı uzatmıştır. Bir başka söylentiye

³⁹ Kutanoğlu, 21.

⁴⁰ Keçeci Baba ile ilgili olarak bkz., Ali Yaman, *Kızılbaş Alevi Ocakları*, Elips Yay., Ank., 2006, s. 118; Hamza Aksüt, *Aleviler*, Yurt Kitap-Yayın, Ank., 2009, s. 250-251; Sabri Yücel, *Keçeci Ahi Baba ve Zaviyesinde Yetişen Ünlü Kişiler*, Can Yay., İst., 2003; Doğanay, 71-82; Muhsin Pehlivan, "Anadolu'da Gizli Kalmış Gerçek Bir Er (Bektaşî Ahi Babası) Ahi Mahmut Veli Keçeci Baba", *Uluslar arası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi*, Tüksev Yay., Ank., 2002, s. 733-753; Y. Mustafa Keskin, "Tokat Yöresindeki Sünni ve Alevi Topluluklarında Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyaret İnanç ve Uygulamalarındaki Benzer ve Farklılıklar", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V, Elazığ, 2000, s. 215-216; Emin Ulu, "Keçeci Baba Ahi Mahmut Veli", *Tokat Kültür Araştırma Dergisi*, X, Tokat, 1997, s. 20-22.

⁴¹ Doğanbaş, "Amasya Yöresi Alevî Ziyaretgâhları", s. 111.

⁴² Orhan Türkdoğan, *Alevî Bektaşî Kimliği -Sosyo-Antropolojik Araştırma-*, Timaş Yay., İst., 1995, s. 513-514; İsmail Onarlı, "Ali Pir Civan Ocağı", *Yol Der.*, XIII, Ank., 2001, 60-61.

göre, Ali Bircivan'ın ayakucuna kız kardeşi defnedilmiş, daha sonra bunlar, birleştirildiğinden dolayı sandukanın boyu uzamıştır. Diğer bir söylentiye göre ise, Ali Bircivan'ın sekizinci imam Ali Rıza'nın soyundan gelmiş olması sebebiyle sandukası, 8 metre uzunluğunda yapılmıştır.

Sarayözü köyü içerisinde meyilli bir alanda kurulmuş olan türbeye beton basamaklı bir yoldan gidilir. Mevcut türbe binası, 1320/1902 yılında yapılmıştır. Ahşap tavanlı ve kiremit çatılı bir binası olan türbenin içi, dikdörtgen planlı olup oldukça kasvetlidir. İç mekan, ahşap korkuluklarla ikiye ayrılmış olup sanduka, kuzey kısımda bulunmaktadır. Sandukanın üzeri, betonla sıvanmış ve üzerine yeşil bir örtü serilmiştir. Örtünün üzerinde ise, oldukça eski dönemlere ait olduğu anlaşılan geyik boynuzları bulunmaktadır. Türbenin güneyde kalan bölümü ise, mescit olarak kullanılmaktadır. Burası aynı zamanda köyün camii görevini de yerine getirmektedir. Türbe mimarisi, kayda değer bir özellik taşımamakla birlikte, türbenin iç duvarlarında oldukça yoğun bir şekilde işlenmiş rengârenk üzüm salkımı, karpuz, hurma ve yaprak gibi duvar resimlerinin yanında türbenin beden duvarlarında sancak, keşkül, teber, kılıç, asa, teslim taşı ve on iki terekli külâh gibi Alevî/Bektaşî geleneklerine uygun resimler yer almaktadır. Bu resimler, son devir Osmanlı resim sanatının örneklerinden olması nedeniyle anlamlıdır. Ayrıca bu resimler, Pîrî Baba türbesini hatırlatmakta ve aralarında büyük bir üslup benzerliği bulunmakta olup bu benzerlik, Pîrî Baba'daki resimleri yapan Nakkâş İbrahim'i akla getirmektedir. Yine türbenin içinde on iki imamların isimlerinin yanında ilk üç halifenin isimleri de bulunmaktadır. Bu durum, tıpkı Hamdullah Efendi türbesinde olduğu gibi, türbenin daha sonraki onarımlarında böyle bir şeyin yapılabileceğini akla getirmektedir. Türbenin üst kısmında kurban kesme yeri, cem evi, aş evi ve küçük bir park bulunmaktadır. Ayrıca türbenin hemen aşağısında *Dede Pınarı* isminde hemen üzerinde dilek ağacı da olan bir çeşme bulunmakta olup çeşme suyunun, halk arasında şifa verici olduğuna, zira soğuk algınlığına yakalanan insanları iyileştirdiğine, ayrıca ağacın da kutsallığına inanılmaktadır.⁴³

Pîr Ali Bircivan türbesine hem Amasya içinden, hem de Amasya dışındaki yakın illerden ziyaretçiler gelerek, büyük saygı gösterirler ve değişik dileklerle birlikte adaklarını burada keserler. 1994 yılının Yaz sezonundan bu yana türbenin bulunduğu yerde köy muhtarlığının organizasyonuyla "Pîr Ali Bircivan Şenlikleri" yapılmakta ve her yaz kalabalık bir topluluk eşliğinde geleneksel olarak kutlamalar düzenlenmektedir.

⁴³ Yıldız, 211-212; Pîr Ali Bircivan ile ilgili geniş bilgi için bkz., Türkdoğan, 513-515; Onarlı, "Ali Pir Civan Ocağı", s. 60-65; Doğanbaş, "Amasya Yöresi Alevî Ziyaretgâhları", s. 110-112.

5. Ergonaş Baba Türbesi

Ergonaş Baba türbesi, Amasya ilinin şirin bir beldesi olan Yassıçal (Yaylagöl) beldesindedir. Bu türbe, oldukça sade ve basit bir konutun içerisinde yer almakta olup oda biçiminde biraz geniştir. Son derece sade ve gösterişsiz bir sandukaya sahiptir.

Türbede medfun bulunan kişi, aslında Ergonaş Baba'nın kendisi olmayıp Ergonaş Baba'nın oğlu Seyyid Mustafa, türbede bulunmaktadır. Fakat buna rağmen hem resmi kayıtlarda, hem de halk arasında bu türbenin Ergonaş Baba'ya ait olduğu ifade edilmektedir. Oysa Ergonaş Baba denilen ve Horasan erenlerinden olan Ergonaş Seyyid Bâli'nin türbesi, Taşova ilçesine bağlı Uluköy'de bulunmaktadır. Halk arasındaki söylentilere göre Ergonaş Baba, Horasan'dan buraya geldikten sonra yaşamı boyunca yöre halkını irşad etmiş, bu şekilde yörede yaşayan Hıristiyanların da Müslüman olmasını sağlamıştır.

Ergonaş Baba'nın çocuklarından Seyyid Mehmet, Ordu'nun Ünye ilçesi Alan köyünde, diğer bir oğlu Amasya Merkez Uygur kasabasında, yine bir oğlu ve bir kızı da Sarımeşe (Efte) köyünde medfun bulunmaktadır.⁴⁴

Ergonaş Baba türbesine Amasya içinden ve dışındaki yakın illerden sürekli ziyaretçiler gelerek dua ederler ve değişik dileklerle birlikte adaklarını keserler. Aynı zamanda halk arasında türbenin felç hastaları için iyi olduğu inancı yaygın olduğundan dolayı, genellikle felç geçiren hastalar burayı ziyaret ederek bir gece burada kalırlar.⁴⁵

6. Fedai Baba Türbesi

Fedai Baba türbesi, tıpkı Ergonaş baba gibi, Amasya'nın Yassıçal (Yaylagöl) beldesindedir. Türbe, mekân olarak beldenin hemen hemen ortasında bir yerde bulunmaktadır.

Asıl ismi Hüseyin Gümüş olan Fedai Baba, yörenin yetiştirmiş olduğu önemli bir Alevî/Bektaşî erenidir. Babası Konaş oğlu İsmail; annesi, soylu bir ailenin kızı olan Zehra Bacı'dır. Bu isim, ona Taşova'ya bağlı Uluköy'de türbesi bulunan Horasan erenlerinden Ergonaş Seyyid Bâli evladı olması sebebiyle verilmiştir. Ailesinin tek oğlu olması nedeniyle babası, onun okumasına çok önem vermiş, bu yüzden Fedai Baba'yı Amasya'nın içinde bulunan Kapağa medresesine göndermiştir. Fedai Baba, burada iki yıl eğitim gördükten sonra kendini tamamen tasavvufa vermiştir. Bundan sonra Tokat/Erbaa Keçeci Baba evlatlarından olan Derûnî Baba'dan ders almış, onun yanında yetişmiş, böylece asıl eğitimini Keçeci Baba dergâhında almıştır. Fedai Baba, 85 yıllık ömrünü okumak, yazmak ve seyahat etmekle geçirmiştir. Babasının vefatından sonra çiftçi-

⁴⁴ Doğanbaş, "Amasya Yöresi Alevî Ziyaretgâhları", s. 112.

⁴⁵ Silvan Güneş, *Amasya Folkloru*, Amasya Valiliği Kültür Yay., Ank., 2002, s. 47.

likle uğraşmış, özellikle kış aylarında köy kasaba demeden gezmiş ve 26 Ekim 1940 tarihinde Hakk'a yürümüştür. Fedai Baba, aynı zamanda önemli bir halk ozanı olduğundan dolayı, güzel şiir ve deyişleri vardır. Bu şiir ve deyişleri, şu an halen yaşamakta olan Abdullah Çelebi, *Amasya'lı Fedai Baba Divanı* ismiyle yayınlamıştır.⁴⁶

Fedai Baba türbesine hem Amasya içinden, hem de Amasya dışındaki yakın illerden sürekli ziyaretçiler gelerek değişik dileklerle birlikte adaklarını burada keserler ve türbeye de büyük saygı gösterirler.

SONUÇ

Sonuç olarak Amasya ilinde bulunan inanç merkezleri, değişik amaçlar doğrultusunda, başta yöre halkı olmak üzere pek çok kişi tarafından kadın-erkek kalabalık gruplar halinde, sık sık ziyaret edilmektedir. Bu mekânları ziyarete gelen Alevî/Bektaşîler'in geleneksel olarak yapmış oldukları bazı ritüeller vardır. Bunun bir gereği olarak ziyaretçiler, mekân içlerine girdikten sonra özel bir dikkat ve hassasiyetle bu ritüelleri yerine getirirler. Yine söz konusu mekânlarda, Hıdrellez ve bahar kutlamaları ile yayla göçleri şenlikleri gibi kutlamalar da yapılmaktadırlar. Tüm bunlarla birlikte bu inanç ve ritüeller üzerinde, İslam kültürü başta olmak üzere Türklerin tarih boyunca tanıdığı ve benimsemiş oldukları değişik din ve kültürler ile Anadolu'daki eski payen kültürlerinin de bir takım etkilerinin olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Aksüt, Hamza, *Aleviler*, Yurt Kitap-Yayın, Ank. , 2009.

Aktaş, Ali İhsan-Sabri Yücel, *Anadoluda Bir Duru Kaynak Aşık Kul Fakir*, Anadolu Matbaası, İst. , 1991.

Amasya 1973 İl Yıllığı, Ank. , 1973.

Amasya, *Yurt Ansiklopedisi*, Anadolu Yay. , I-XI, İst. , 1981.

Âşık Paşazâde, *Tevârih-i Âli Osman*, (Nşr. Âli Bey), İst. , 1332/1914.

Babinger, Franz, "Koyun Baba", *İA*, VI, İst. , 1988, (ss. 881).

Başgöz, İlhan, "Türk Toplumunda Dervişin Sosyal Fonksiyonu", *1. Uluslar arası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri*, Ank. , 1998, (ss. 1-8).

Bayram, Sadi, "Hacı Bektaş Veli, Merzifon'da Piri Baba, Budapeşte'de Gül Baba ve Bazı Bektaşî Vakıfları", *1. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*, Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Ank. , 1999, (ss. 59-62).

⁴⁶ Abdullah Çelebi, *Amasya'lı Fedai Baba Divanı*, Can Yay., İst., 1991, s. 12-25; ayrıca bkz., Doğanay, 133; Pehlivan, 735.

- Cahen, Claude, “Baba İshak, Baba İlyas, Hacı Bektaş ve Diğerleri”, (Çev. İsmet Kayaoğlu), *Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVIII, Ank. , 1970, (ss. 193-202).
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay. , Ank. , 1997.
- Çelebi, Abdullah, *Amasya’lı Fedayî Baba Divanı*, Can Yay. , İst. , 1991.
- Çıplak, M. Şakir, *Osmancık’ta Erenler Durağı Koyun Baba*, Çorum, 2000.
- Doğanay, Eraslan, *Anadolu’da Yaşayan Dergâhlar*, Can Yay. , İst. , 2000.
- Doğanbaş, Muzaffer, “Pîrî Baba Velayetnamesi”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 41, Ank. , 2007, (ss. 161-181).
- “Amasya Yöresi Alevî Ziyaretgâhları”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Der. , XVII*, Ank. , 2001, (ss. 105-113).
- “Baba İlyas Horasanî’nin Bilinmeyen Mezarı”, *Cem*, s. 78, İst. , 1998, (ss. 18-19).
- Ebûl-Ferac, Gregory, *Ebû'l-Ferac Tarihi*, (Çev. Ö. Rıza Doğrul), Türk Tarih Kurumu Yay. , Ank. , 1987.
- Elvan Çelebi, *Menâkıbu'l-Kudsîyye fî Menâsıbi'l-Ünsîyye (Baba İlyas-ı Horasanî ve Sülalesinin Menkabevî Tarihi)*, (Nşr. İsmail Erünsal, A. Yaşar Ocak), Türk Tarih Kurumu Yay. , Ank. , 1995.
- Er, Piri, *Direnen Kültür Anadolu Aleviliği*, Detay Yay. , İst. , 2006.
- Eröz, Mehmet, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Otağ Matbaası, İst. , 1977.
- Evlîya Çelebi, Mehmet Zillioğlu, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, (Sad. Tevfik Temel Kuran, Necati Aktaş), Üçdal Neşriyat, I-IV, İst. , 1975.
- Faroqî, Suraiya, *Anadolu’da Bektaşilik*, (Çev. Nasuh Barın), Simurg Yay. , İst. , 2003.
- “Osmanlı İmparatorluğunda Bir Kent Ereninin Hayat Hikayesi: Merzifonlu Pîrî Baba”, (Çev. Harun Yıldız), *Hacı Bektaş Veli Araştırma Der. , XVIII*, Ank. , 2001, (ss. 119-140).
- Gökbel, Ahmet, “Yıldızeli Yöresi Alevî Kültüründe İnanç Önderleri”, *Uluslar arası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi*, Tüksev Yay. , Ank. , 2002, (ss. 361-376).
- Güneş, Silvan, *Amasya Folkloru*, Amasya Valiliği Kültür Yay. , Ank. , 2002.
- Hüseyin Hüsameddin Efendi, *Amasya Tarihi*, İst. , 1328-1330.
- İşık, Caner, “Alevî Bektaşî Geleneğinde Derviş”, *2. Uluslar arası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni*, Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, II, Ank. , 2007, (ss. 773-790).
- İbn Bibî, Hüseyin b. Muhammed, *el-Evâmiru'l-Alâîyye fî'l-Umûri'l-Alâîyye*, (Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay. , Ank. , 1996.

- İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yay. , Ank. , 1995.
- Kalafat, Yaşar, “Anadolu Halk Sufizminde Erenlerin Yeri ve Rollerini”, *1. Uluslar arası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri*, Ank. , 1998, (ss. 227-235).
- Keskin, Y. Mustafa, “Tokat Yöresindeki Sünni ve Alevi Topluluklarında Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyaret İnanç ve Uygulamalarının-
daki Benzer ve Farklılıklar”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V, Elazığ, 2000, (ss. 209-226).
- Koçak, Yunus, “Hamdullah Çelebi”, *Yol Der.* , VI, Ank. , 2000, (ss. 71-77).
- Köprülü, M. Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. , Ank. , 1981.
- “Anadolu’da İslamiyet”, *Dârul-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, II/4-5-6, İst. , 1338/1922, (ss. 31-129).
- Kutanoglu, Rasime, *Amasya İli Evliyaları*, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, OMÜ Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Samsun, 1999.
- Küçük, Hülya, *Kurtuluş Savaşı’nda Bektaşiler*, Kitap Yay. , İst. , 2003.
- Mélikoff, Irene, “1826’dan sonra Bektaşiler Tarikatı”, *Uyur İdik Uyardılar*, (Çev. Turan Alptekin), Cem Yay. , İst. , 1994, (ss. 227-246).
- Menç, Hüseyin, *Tarih İçinde Amasya*, Net Ofset Matbaacılık, Ank. , 2000.
- Mustafa Vâzih Efendi, *Belâbilü’r-Râsiyye fî Riyâzı Mesâilü’l-Âmâsiyye*, Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi, Kayıt No. 813.
- Ocak, A. Yaşar, *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderrun Kitabevi, İst. , 1983.
- Babaîler İsyamı (Alevîliğin Tarihsel Altyapısı)*, Dergâh Yay. , İst. , 1996.
- “Baba İlyas”, *DİA*, IV, İst. , 1991, (ss. 368).
- “Ebû’l-Vefâ el-Bağdâdî”, *DİA*, X, İst. , 1994, (ss. 347-348).
- Onarlı, İsmail, “Ali Pir Civan Ocağı”, *Yol Der.* , XIII, Ank. , 2001, (ss. 60-65).
- “Piri Baba”, *Cem*, 71 İst. , 1987, (ss. 18-19).
- “Pîrî Baba Tekkesi I”, *Cem*, s. 71, İst. , 1997, (ss. 18-21).
- Pehlivan, Muhsin, “Anadolu’da Gizli Kalmış Gerçek Bir Er (Bektaşî Ahi Babası) Ahi Mahmut Veli Keçeci Baba”, *Uluslar arası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi*, Tüksev Yay. , Ank. , 2002, (ss. 733-753).
- Piroğlu, Hüseyin, *Evliyalar Yatağı Anadolu*, Ank. , 1992.
- Savaş, Saim, “Efsanelerin Gölgesinde Tarihi Bir Sima: Koyun Baba”, *Alevilik*, (Haz. İsmail Engin, Havva Engin), Kitap Yay. , İst. , 2004, (ss. 199-217).
- Şahin, Haşim, “Koyun Baba”, *DİA*, XXVI, İst. , 2002 (ss. 229-230).

- Taşgın, Ahmet, “İnanç Merkezinin Sosyal Bütünleşmedeki İşlevi: Diyarbakır Örneği”, *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi*, Tüksev Yayınları, Ank. , 2004, (ss. 1095-1108).
- Tuğcu, Hüseyin, “Alevî-Bektaşî Türk Kültüründe Ölüm ve Mezar kavramları”, *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İst. , 1999, (ss. 231-238).
- Türkdoğan, Orhan, *Alevî Bektaşî Kimliği -Sosyo-Antropolojik Araştırma-*, Timaş Yay. , İst. , 1995.
- Ulu, Emin, “Keçeci Baba Ahi Mahmut Veli”, *Tokat Kültür Araştırma Dergisi*, X, Tokat, 1997, (ss. 20-22).
- Ulusoy, A. Celalettin, *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevî-Bektaşî Yolu*, Hacıbektaş, 1986.
- Yaman, Ali, *Kızılbaş Alevî Ocakları*, Elips Yay. , Ank. , 2006.
- Yıldız, Harun, *Anadolu Alevîliği Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, Araştırma Yay. , Ank. , 2004.
- Yücel, Sabri, *Keçeci Ahi Baba ve Zaviyesinde Yetişen Ünlü Kişiler*, Can Yay. , İst. , 2003.